

АЁЛЛАР ДЕВИАНТ ХУЛҚ-АТВОРИНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ ДИАГНОСТИКАСИ

Холмуротова Шохиста Мирзалиевна

Термиз давлат университети Психология кафедраси ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6660300>

Аннотация. Психологияда турли жинсдаги кишилар руҳиятида ўзига хосликлар мавжудлиги масаласи ҳар томонлама илмий-психологик тадқиқотлар асосида асосланган. Аёл ва эркак психологиясидаги айрим жиҳатларни ўрганиш бугунги кунда нафақат психология илми нуқтаи назаридан балки, жамият, инсон, шахс, оила, шахслараро муносабатлар ва ёшлар тарбияси билан боғлиқ муаммо эканлигини кўриш мумкин.

Калит сўзлар: Психология, аёл ва эркак психологияси, ватани равнақи учун, фарзандлар тарбияси, аёл жамиятнинг алоҳида аъзоси.

ДИАГНОСТИКА ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ ЖЕНЩИН

Аннотация. В психологии вопрос о наличии особенностей в психике людей разного пола основан на комплексном научно-психологическом исследовании. Изучение некоторых аспектов женской и мужской психологии сегодня можно рассматривать не только с точки зрения науки психологии, но и как проблему, связанную с обществом, человеком, личностью, семьей, межличностными отношениями и воспитанием молодежи.

Ключевые слова: психология, женская и мужская психология, развитие страны, воспитание детей, особый член общества.

DIAGNOSIS OF PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF WOMEN'S DEVIANT BEHAVIOR

Abstract. In psychology, the question of the existence of peculiarities in the psyche of people of different genders is based on a comprehensive scientific and psychological research. The study of some aspects of female and male psychology today can be seen not only from the point of view of the science of psychology, but also as a problem related to society, man, individual, family, interpersonal relationships and youth upbringing.

Keywords: Psychology, female and male psychology, for the development of the country, child rearing, a special member of society.

КИРИШ

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев ўз маърузаларида «Олдимизда ёшларга тарбия бериш, психология ва бошқа турли соҳаларда кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бўйича мураккаб вазифалар турибди» – деб тайкидлаганлар. Дарҳақиқат, маънавий-психологик қиёфаси мукамал ва мустаҳкам шаклланган киши ҳар қандай қийинчилик ва тўсиқларни енгиб ўта олади, ўз шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилади, бошқаларнинг ҳам қадрига етади, энг муҳими бугунги кунда жамиятимизда рўй бераётган бунёдкорлик ишлари ва унинг халқ тинчлиги ва фаравонлиги учун аҳамиятини чуқур англаб, кадрлайдиган бўлиб шаклланади. Кейинги йилларда вилоятимиз аҳолиси ичида кичик муаммолар туфайди оилавий жанжаллар, оилада шахслараро муносабатлардаги зиддиятли вазиятларни ҳал этиш қувининг пастлиги туфайли, ажримлар, ўсмир ёшдаги болалар,

катталар айниқса, аёлларнинг ўз жонига қасд қилишлари, нохушликлар ва бошқа жиноятлар кузатилмоқда. Бу эса аҳолининг маънавий психологик савиясини ўстириш бўйича махсус тадбирларни амалга ошириш бугунги куннинг талаби эканлигини кўрсатмоқда.

ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Психологияда турли жинсдаги кишилар руҳиятида ўзига хосликлар мавжудлиги масаласи ҳар томонлама илмий-психологик тадқиқотлар асосида асосланган. Аёл ва эркак психологиясидаги айрим жиҳатларни ўрганиш бугунги кунда нафақат психология илми нуқтаи назаридан балки, жамият, инсон, шахс, оила, шахслараро муносабатлар ва ёшлар тарбияси билан боғлиқ муаммо эканлигини кўриш мумкин. Аёл жамиятда алоҳида ўринга эга зотдир. Энг аввало аёл бу-она, опа ва сингил, рафиқа. Жамиятда эса эркаклар билан бир қаторда туриб, ўз оиласи, ватани равнақи учун, фарзандлар тарбияси учун катта масъулиятлар билан ҳаракатда бўлган ўзи нозик бўлсада, катта ишларга қодир ҳилқатдир. Ана шундай улуғ таърифларга эга бўлган аёл зоти ичида баъзан унинг шаънига доғ келтирадиганлари ҳам учраб туради. Бу албатта якка шахс, оила ёки алоҳида бир кишиларнинг эмас балки, жамиятнинг ҳам муаммосидир. Чунки, “бир қўлида бешикни, бир қўлида эса дунёни тебратадиган аёл”нинг ҳар томонлама комил бўлиши жамиятнинг равнақи учун хизмат қилади.

Жамиятнинг бошқа аъзолари каби, ҳар бир аёл жамиятнинг алоҳида аъзоси сифатида жамиятда қабул қилинган қоидалар, меъёрларни ўзига синдириб боради. Айнан жамиятда қабул қилинган норма ва меъёрларни англаш ва уларга амал қилиш аёл шахси ва хулқ-атворининг нормаси ҳисобланади. Аммо, айрим сабаблар таъсирида баъзи аёллар ижтимоий нормаларга зид келадиган хулқ-атворга эга бўлиб шаклланади. Бундай аёллар психологияда хулқи оғишган аёллар деб юритилади.

Жамият қонун - қоидаларига тўғри келмайдиган тасаввурлар ва тушунчалар аёлларнинг асаб тизимига, темпераментига, характериға кучли таъсир қилади. Уларнинг ижтимоий ва биологик хусусиятлари ҳақидаги умумий маълумотлар ҳар доим ҳам муҳим масалаларни очишга ёрдам бера олмайди. Бунинг учун аёлларнинг аввало жинс хусусиятлари, имкониятлари, эҳтиёжлари, оила муҳити, тарбияланганлик даражаси, хулқида оғишларни келтириб чиқарувчи шарт-шароитларини ҳам ҳисобга олиш зарур. Демак, аёллар билан боғлиқ хулқ оғишлари ва уларнинг оқибатида айрим жиноятлар ўз-ўзидан келиб чиқмайди. Биологик ва социал имкониятларни аёллар шахси ва хулқи шаклланишига катта таъсир кўрсатади.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Инсон туғилганда ҳеч қачон хулқи оғишган бўлмайди. Аммо унинг муҳити, яшаш шароити, оилавий аҳволи ва улар билан боғлиқ вазиятлар ана шундай ижтимоий зарарли хусусиятларга олиб келиши мумкин. Демак, жиноятчилик ҳам ирсият орқали ўтмайди. Бола онасининг қорнидан жиноятчи бўлиб туғилмайди. Жиноятчилик атрофдаги муҳит, муносабатлар (ота - она, тенгдошлар, катталар билан бўладиган) таълим - тарбия таъсиридан келиб чиқиши мумкин. Унинг пайдо бўлишига қизиқиш, эҳтиёж, ироданинг пастлиги ҳам сабаб бўлади.

Хулқ-атвори оғир аёлларнинг шахси шаклланишига кўпчилик ҳолларда оилавий шарт-шароитлар, ота-онанинг ёки қариндошларнинг ичкиликбозлиги, уларнинг ахлоққа

зид хулқ-атворлари салбий таъсир ўтказди. Хулқи оғишган аёллар учун одатда ҳаётга, умум эътироф этилган қоидаларга нисбатан зид муносабат хос бўлиб, охир-оқибатда бу уларни яқинларига қарама-қарши қилиб қўяди. Аксарият ҳолларда ҳуқуқбузар аёллар – ички салбий муносабатлар натижасида оиласида ўз ўрнини топа олмаганлар бўлиб чиқади. Дастлаб хулқи нормада бўлган аёл, унга нисбатан бўлган ноҳақликлар, камситиш, тан олмаслик, таҳқирлаш, хўрлаш, сурункали тазйиқлар туфайли ўз хулқини ўзи мажбуран ўзгартириши ҳолатлари ҳам учрайди. Бунга мисол тариқасида, айрим оилаларда ханузгача сақланиб келаётган аёлларга нисбатан хизматкор сифатида муносабатда бўлиш, уларга кўрсатиладиган турли зўравонликларни келтириш мумкин.

Айрим ҳолларда эса аёллардаги девиант хулқ атвор уларнинг тарбиясизликлари, манманликлари, ҳаёсизликлари ва бошқа салбий ҳарактерологик хусусиятлари ҳам сабаб бўлиши мумкин.

Аёлларда доимий мулоқотга эҳтиёжнинг кучайиши, ўзлигини тасдиқлашга интилиш, бошқаларининг ўзи ҳақидаги фикр мулоҳазаларига таъсирчанлик – кўпчилик хулқи оғишган аёлларга хос хусусиятлардир. Номмақбул оилавий шарт - шароитлар хулқи оғишган аёл шахсининг шаклланишидаги энг асосий омил бўлиб ҳисобланади. Оилавий жанжаллар, аёлларнинг жисмоний жазоланиб турилиши, табиий равишда тормозлашув меъёрлари бузилишига, қизиққонлик, ўта кўзгалувчанлик, ўзини қўлга ола билмаслик каби иллатларнинг туғилишига сабаб бўлади.

Шундай экан, жамиятда аёлларга алоҳида эътибор қаратилаётган ҳозирги шароитда уларнинг психологик хусусиятларини ўрганиш ва ижтимоий жиҳатдан ижобий хулқни шаклланишини, уларнинг хулқ-атворини ижтимоий нормаларга мувофиқлаштириш психологлар олдидаги вазифа бўлиб қолади. Президентимиз Ш.М.Мирзиёев ўз маърузаларида «Олдимизда ёшларга тарбия бериш, психология ва бошқа турли соҳаларда кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бўйича мураккаб вазифалар турибди» – деб таъкидлаганлар. Дарҳақиқат, маънавий-психологик қиёфаси мукамал ва мустаҳкам шаклланган киши ҳар қандай қийинчилик ва тўсиқларни енгиб ўта олади, ўз шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилади, бошқаларнинг ҳам қадрига етади, энг муҳими бугунги кунда жамиятимизда рўй бераётган бунёдкорлик ишлари ва унинг халқ тинчлиги ва фаровонлиги учун аҳамиятини чуқур англаб, кадрлайдиган бўлиб шаклланади. Кейинги йилларда вилоятимиз аҳолиси ичида кичик муаммолар туфайли оилавий жанжаллар, оилада шахслараро муносабатлардаги зиддиятли вазиятларни ҳал этиш укувининг пастлиги туфайли, ажримлар, ўсмир ёшдаги болалар, катталар айниқса, аёлларнинг ўз жонига қасд қилишлари, нохушликлар ва бошқа жиноятлар кузатилмоқда. Бу эса аҳолининг маънавий психологик савиясини ўстириш бўйича махсус тадбирларни амалга ошириш бугунги куннинг талаби эканлигини кўрсатмоқда.

МУҲОКАМА

Психологияда турли жинсдаги кишилар руҳиятида ўзига хосликлар мавжудлиги масаласи ҳар томонлама илмий-психологик тадқиқотлар асосида асосланган. Аёл ва эркак психологиясидаги айрим жиҳатларни ўрганиш бугунги кунда нафақат психология илми нуқтаи назаридан балки, жамият, инсон, шахс, оила, шахслараро муносабатлар ва ёшлар тарбияси билан боғлиқ муаммо эканлигини кўриш мумкин. Аёл жамиятда алоҳида ўринга эга зотдир. Энг аввало аёл бу-она, опа ва сингил, рафиқа. Жамиятда эса эркаклар билан

бир қаторда туриб, ўз оиласи, ватани равнақи учун, фарзандлар тарбияси учун катта масъулиятлар билан ҳаракатда бўлган ўзи нозик бўлсада, катта ишларга кодир ҳилқатдир. Ана шундай улуғ таърифларга эга бўлган аёл зоти ичида баъзан унинг шаънига доғ келтирадиганлари ҳам учраб туради. Бу албатта якка шахс, оила ёки алоҳида бир кишиларнинг эмас балки, жамиятнинг ҳам муаммосидир. Чунки, “бир қўлида бешикни, бир қўлида эса дунёни тебратадиган аёл”нинг ҳар томонлама комил бўлиши жамиятнинг равнақи учун хизмат қилади.

Жамиятнинг бошқа аъзолари каби, ҳар бир аёл жамиятнинг алоҳида аъзоси сифатида жамиятда қабул қилинган қоидалар, меъёрларни ўзига синдириб боради. Айнан жамиятда қабул қилинган норма ва меъёрларни англаш ва уларга амал қилиш аёл шахси ва хулқ-атворининг нормаси ҳисобланади. Аммо, айрим сабаблар таъсирида баъзи аёллар ижтимоий нормаларга зид келадиган хулқ-атворга эга бўлиб шаклланади. Бундай аёллар психологияда хулқи оғишган аёллар деб юритилади.

Жамият қонун - қоидаларига тўғри келмайдиган тасаввурлар ва тушунчалар аёлларнинг асаб тизимига, темпераментига, характериға кучли таъсир қилади. Уларнинг ижтимоий ва биологик хусусиятлари ҳақидаги умумий маълумотлар ҳар доим ҳам муҳим масалаларни очишга ёрдам бера олмайди. Бунинг учун аёлларнинг аввало жинс хусусиятлари, имкониятлари, эҳтиёжлари, оила муҳити, тарбияланганлик даражаси, хулқида оғишларни келтириб чиқарувчи шарт-шароитларини ҳам ҳисобга олиш зарур. Демак, аёллар билан боғлиқ хулқ оғишлари ва уларнинг оқибатида айрим жиноятлар ўз-ўзидан келиб чиқмайди. Биологик ва социал имкониятларни аёллар шахси ва хулқи шаклланишига катта таъсир кўрсатади.

Инсон туғилганда ҳеч қачон хулқи оғишган бўлмайди. Аммо унинг муҳити, яшаш шароити, оилавий аҳволи ва улар билан боғлиқ вазиятлар ана шундай ижтимоий зарарли хусусиятларга олиб келиши мумкин. Демак, жиноятчилик ҳам ирсият орқали ўтмайди. Бола онасининг қорнидан жиноятчи бўлиб туғилмайди. Жиноятчилик атрофдаги муҳит, муносабатлар (ота - она, тенгдошлар, катталар билан бўладиган) таълим - тарбия таъсиридан келиб чиқиши мумкин. Унинг пайдо бўлишига қизиқиш, эҳтиёж, ироданинг пастлиги ҳам сабаб бўлади.

Хулқ-атвори оғир аёлларнинг шахси шаклланишига кўпчилик ҳолларда оилавий шарт-шароитлар, ота-онанинг ёки қариндошларнинг ичкиликбозлиги, уларнинг ахлоққа зид хулқ-атворлари салбий таъсир ўтказади. Хулқи оғишган аёллар учун одатда ҳаётга, умум эътироф этилган қоидаларга нисбатан зид муносабат хос бўлиб, охир-оқибатда бу уларни яқинларига қарама-қарши қилиб қўяди. Аксарият ҳолларда ҳуқуқбузар аёллар – ички салбий муносабатлар натижасида оиласида ўз ўрнини топа олмаганлар бўлиб чиқади. Дастлаб хулқи нормада бўлган аёл, унга нисбатан бўлган ноҳақликлар, камситиш, тан олмаслик, таҳқирлаш, хўрлаш, сурункали тазйиқлар туфайли ўз хулқини ўзи мажбуран ўзгартириши ҳолатлари ҳам учрайди. Бунга мисол тариқасида, айрим оилаларда ханузгача сақланиб келаётган аёлларга нисбатан хизматкор сифатида муносабатда бўлиш, уларга кўрсатиладиган турли зўравонликларни келтириш мумкин.

Айрим ҳолларда эса аёллардаги девиант хулқ атвор уларнинг тарбиясизликлари, манманликлари, ҳаёсизликлари ва бошқа салбий ҳарактерологик хусусиятлари ҳам сабаб бўлиши мумкин.

ХУЛОСА

Аёлларда доимий мулоқотга эҳтиёжнинг кучайиши, ўзлигини тасдиқлашга интилиш, бошқаларининг ўзи ҳақидаги фикр мулоҳазаларига таъсирчанлик – кўпчилик хулқи оғишган аёлларга хос хусусиятлардир. Номақбул оилавий шарт - шароитлар хулқи оғишган аёл шахсининг шаклланишидаги энг асосий омил бўлиб ҳисобланади. Оилавий жанжаллар, аёлларнинг жисмоний жазоланиб турилиши, табиий равишда тормозлашув меъёрлари бузилишига, қизиққонлик, ўта кўзгалувчанлик, ўзини қўлга ола билмаслик каби иллатларнинг туғилишига сабаб бўлади.

Шундай экан, жамиятда аёлларга алоҳида эътибор қаратилаётган ҳозирги шароитда уларнинг психологик хусусиятларини ўрганиш ва ижтимоий жиҳатдан ижобий хулқни шаклланишини, уларнинг хулқ-атворини ижтимоий нормаларга мувофиқлаштириш психологлар олдидаги вазифа бўлиб қолади.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қурамыз. “Ўзбекистон”, 2017.
2. Ғозиев Э., Жабборов А. Фаолият ва хулқ-атвор мотивацияси: Т, 2003.
3. Умаров Б.М. Ўзбекистонда вояга етмаганлар жиноятчилигининг ижтимоий-психологик муаммолари. Монография. – Тошкент, “Фан” нашриёти – 2008,
4. Умаров Б.М “Ўзбекистонда вояга етмаганлар жиноятчилигининг ижтимоий психологик муаммолари” Авт...реф.док... дис. 2010й
5. Шарафутдинова Х.Г. “ Ўспирин шахси ва ақлий хусусиятлари Психология муаммолари” Республика илмий-амалий анжумани материаллари. ТДПУ. Термиз. 2010 йил.
6. Шарафутдинова Х.Г “Ўз-ўзини назорат қилиш хусусиятларини шаклланишида оиланинг роли” ХХІ аср психологиясининг назарий ва амалий муаммолари”ни ўрганишга бағишланган. Республика илмий-амалий конференцияси. Тошкент, 2012.
7. Шарафутдинова Х.Г “Аёллар руҳиятининг замонга мослашуви”. Олима аёллар: кеча ва бугун. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Термиз, 2012.